

שבועות תשס"ז – נעילת החג

בעזה"ת עמ"י עש"ו

מאמר

הנה אנכי בא אליך בעב הענן

חג השבועות תשס"ז לפ"ק
נעילת החג

בית המדרש הגדול פניה"ק ירושלים תובב"א

א

צ"ע למה בא השי"ת בהר סיני "בעב הענן" כאשר היה שם הכל בהתגלות והתייסד אז מעמד האמונה של ישראל, כאשר אתה הראת לדעת וכו'

ויאמר ה' אל משה, הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם (שמות יט, ט).

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ח ה"א) שמעמד הר סיני, הוא יסוד האמונה של ישראל. וז"ל: "מנין שמעמד הר סיני לבדו, היא הראיה לנבואתו שהיא אמת, שאין בו דופי. שנאמר 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם', מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם" עכ"ל הזהב.

ומכאן המקור לאשר השריש לנו כ"ק אאמו"ר זיעועכ"א, שחג השבועות הוא חג האמונה.

ומבאר הרמב"ם ז"ל שם, שאף שהיו אותות ומופתים רבים גם לפני מתן תורה, מכל מקום לא הולידו הם עדיין בלב ישראל אמונה שלימה ותמימה.

וז"ל רבינו הרמב"ם שם: "משה רבינו לא האמינו בו ישראל, מפני האותות שעשה. שהמאמין על פי האותות, יש בלבו דופי, שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר, לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצלילן בתוכו. צרכנו למזון, הוריד לנו את המן. צמאו, בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח, בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. – ובמה האמינו בו, במעמד הר סיני, שעיינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו ואנו שומעים, משה משה לך אמור להן כך וכך. וכן הוא אומר (דברים ה, ד) 'פנים בפנים דבר ה' עמכם'. ונאמר (שם ג) 'לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת' וכו'. שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה" עכ"ל.

ומבואר, שרק במעמד הר סיני נתייסדה אמונתם של ישראל, כאשר שם ראו בחוש עין בעין "אנכי ה' אלקיך", ועיינינו ראו ולא זר, כאשר פנים בפנים דיבר ה' עימנו בחורב. – כאשר ביארנו באורך בליל שבועות, שכל יסודו של מעמד זה היה צריך להיות בדרך על טבעית, והיה הכל שלא בדרך הטבע, כדי לקבוע בזה האמונה בלב ישראל לדורות. כמו שיבארנו שם, שלא היה בהר סיני נתינת תורה בלבד, אלא היה מעמד מיוחד מאוד, שהיה צריך להכניס את ישראל ואת כל העולם, במצב ואופי מיוחד, שנשתרש בלב ישראל לדורות. עד שאנו מצווים לעולם שלא לשכוח זה המעמד. והיו בו במעמד זה תנאים וגדרים ואופנים רבים ומיוחדים, בכמה וכמה תנאים שקדמו בימים שלפני מ"ת בימי ההגבלה וההכנה, כאשר הארכנו בזה בכל דבר במקומו.

וכמו כן אחד מן המרכיבים של זה המעמד, היה מה שנעשה הכל שלא בדרך הטבע כאמור, כי היה זה המעמד גם "מעמד האמונה" של ישראל, שבו נתייסדה אמונתם של ישראל.

הגם שבעת קריעת ים סוף נאמר כבר (שמות יד, לא) "וייראו העם את ה'", ויאמינו בידוד ובמשה עבדו". שגם שם היו רואים בחוש בעיניהם, כמבואר במכילתא (פרשת השירה פרשה ג) "ראתה שפחה על הים, מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". – עם כל זה, מבואר ברמב"ם שלא היה זו אמונה "לעולם", כמדויק בלשונות הכתובים. כי היה שייך לאחריה עוד איזה דופי, והרהור ומחשבה. כי לא ניטעה ונחדרה במציאות לב ונפש ישראל, כי אם במעמד הנורא הוד, של מתן תורה.

כי התורה והאמונה קשורים ומחוברים זה בזה, ותורה בלא אמונה אינה תורה. ונמצא ביום הזה של חג השבועות יש בו שתי יסודות, תורה ואמונה. ומעמד קבה"ת מתחבר כאחד ממש עם מעמד האמונה של ישראל. דתרווייהו אזלי בהדי הדדי, זה לא יכול בלא זה וזה לא יכול בלא זה.

ואחר הקדמה זו צ"ע בהאי לישנא שפתח הכתוב בדין, "הנה אנכי בא אליך בעב הענן", שהוא מלמד על הסתר, כי ענן בכל מקום רומז לחשכות וערפל, ובפרט כאשר מדגיש הכתוב שהיה "בעב הענן" בהסתר עבה, חושך ענן וערפל. – וזה לכאורה עומד בסתירה מוחלטת ליסודו של מעמד, שהיה הכל בהתגלות נפלאה, עד כדי כך שהיו רואים את הנשמע וכו' כמשנ"ת בליל שבועות באורך, שהיה צריך להיות הכל בהתגלות וראייה. וכן הוא אומר (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים, אין עוד מלבדו". פירש רש"י: "כשנתן הקב"ה את התורה, פתח להם ז' רקיעים. וכשם שקרע את העליונים, כך קרע את התחתונים, וראו שהוא יחיד". לכך נאמר אתה הראת לדעת". הרי מפורש לפנינו בפסוק, שהיה הכל בדרך של ראייה ברורה וחושית, אתה הראת, לראות הכל בהתגלות. וצ"ע בפסוק זה שלפנינו שמשמע שהיה בחשכות עב הענן והסתר כפול ומכופל וצ"ע.

עוד נקדים קושיית התוספות בשבת (דף פח ע"א), בהא דאמרינן: "ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יז, יט). אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. – ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע". ע"כ. כלומר, שמכיון שכבר הקדימו נעשה לנשמע, הרי קיבלוה ברצון ואהבה, ולמה לנו לכפות כשמסכימים ושמחים בה. וכבר נדברנו בערב החג בדרך אחד השייכת למעמד קבלת תורה שבסיני, ועתה נראה בדרך אחר השייך למעמד האמונה שבסיני.

ב

בדורותינו אין שום ביטחון על פשוטי עם שלא יכפרו בכפירה גמורה להצלת חייהם

והנראה בעזה"ת, כתיב (דברים כז, ט) "הסכת ושמע ישראל, היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך". פירוש ענין "נהיית לעם", היינו מציאות של עם נאמן לה' אלקיך, שמכיון שנהיית למציאות של עם זה, לעולם לא יתנתק ממנה. והיא הנקודה הפנימית שורש חיות לבב כל איש מישראל, שנעשה מציאות שורש חיותו באותו ניצוץ אלקי ממעל, שורש היהדות הנטוע בעצם נשמת ישראל.

ומזה הטעם שנהיית לעם, ונתהפכה מציאות של ישראל, כתבו בתניא ותולדות אדם, שכל איש מישראל ימסור את נפשו בעת נסיון של כפירה באלקים חיים חלילה.

וז"ל התניא קדישא (ח"א שלהי פרק יח): "אפי' קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה' על הרוב, וסובלים עינוים קשים, שלא לכפור בה' אחד. ואף אם הם בורים ועמי הארץ, ואין יודעים גדולת ה'. וגם במעט שיודעים אין מתבוננים כלל, ואין מוסרים נפשם מחמת דעת והתבוננות בה' כלל. אלא בלי שום דעת והתבוננות, רק כאלו הוא דבר שאי אפשר כלל, לכפור בה' אחד, בלי שום טעם וטענה ומענה כלל. והיינו משום שה' אחד מאיר ומחיה כל הנפש, ע"י התלבשותו בבחינת חכמה שבה, שהיא למעלה מן הדעת והשכל המושג ומובן" עכ"ל"ק.

וכיוצא בזה כתב זקני הק' זצללה"ה בתולדות אדם, וזל"ק

וטעמא דמילתא, בהיות שבשאר העבירות מה שפושעי ישראל נכשלים בהם, אינו נובע חללה מכפירה בבורא ית', אלא שמי שלא למד ולא רכש דרכי המלחמה בייצר, קשה לו להתגבר על ייצרו ולהתמודד עם נסיונות

החיים. אבל כשיגיע עת נסיון לכפור ביסוד יהדותו, ובאמונתו העמוקה באלקים חיים, לא יכפור לעולם, כי זה נטוע בשורש נשמתו ובנקודה הפנימית אשר אין נפגמת לעולם, ולפיכך ימסור נפשו על קידוש השם.

אולם נראה לחדש שאין כל זה אמור בדורותינו אלו, שלפי ראות עינינו התגברות כוחות הטומאה והסטרא אחרא בדורות אלו בכפירה ואפיקורסות נוראה, שוב אין בדורנו הבטחה זו, שכל איש מישראל כשיגיע נסיון של כפירה ימסור נפשו ולא יכפור.

והא ראייה, באשר שמעתי מאדם גדול מאוד בדור קודם, שאמר הטעם שהיתה גזירת השואה האיומה, גזירת גזע. שלא ככל הרדיפות וגזירות ופוגרומים שניחתו על ישראל לדורותיהם, שהיו כולם בעיקר על דבר יהדותם ותורתם של ישראל. ובגזירות דת הללו, מי שהיה מוכן להמיר דתו ולהשתמד רח"ל, היו מקרבים אותו בכל מיני קירוב כידוע. ואילו בגזירת השואה היתה גזירת גזע, וחיפשו להשמיד להרוג ולאבד את כל גזע היהודים, שלא יישאר מהם חלילה שריד ופליט. ובדקו בספרים מי שהיה אמו מישראל, ואפילו בכמה דורות שפרקו מהם עול תורה ומצוות, זה לא שינה אצל הרשע כלום, אם הוא שומר תומ"צ או לא. הוא חיפש אחרי כל מי ששייך לעם הזה להשמידו, ואילו את גרי הצדק שלא נולדו בזה הגזע השאיר לחיות.

ואמר אותו גדול בטעם הדבר, שלפי ירידת הדור אם היתה אפשרות להשתמד ולהינצל, היו הרבה מישראל בדורנו מנצלים אפשרות זו והיו משתמדים רח"ל, שלא כבדורות קדומים, שקרה זאת במקרים בודדים בלבד. ולכן באה הגזירת גזע, להשמיד כל העם. שמוטב להישרף על קידוש השם ולא לכפור חלילה באלקים חיים.

ולמדתי מעומק דבריו, שבדורותינו אנו, כבר אין בידינו הביטחון מוסמך כל כך, שלא ייכפור בהשם רק ימסור נפשו. שהרי מחשש זה באה כל השואה האיומה בצורה אכזרית כל כך.

ג

התגברות הכפירה בדורות אחרונים

וביאור טעמא דמילתא, שנשתנו אלו הדורות מן הדורות שלפנינו. כי בעקבתא דמשיחא, כאשר החושך ממלא ארץ, ומתגבר עיקר כח הסטרא אחרא, בהפצת הכפירה ואפיקורסות בעולם.

עד כדי כך שהתנבא קדוש ישראל מריזין זצללה"ה, על דורות אלו, שיהיה קשה לאיש ישראל לומר שמע ישראל כראוי, כמו לטפס על קיר חלק. [קריכען אויף גלאטע ווענט]. וכן ידוע מעוד צדיקים שדברו גודל הנסיונות באמונה שיהיו בעקבתא דמשיחא.

שקבלו הסט"א כוחות לחדור לשורשם של ישראל חלילה, ולקעקע יסודות אמונתם. ובמקו"א מבאר זקני הק' זצללה"ה בדברי בינה, שאף כי הנקודה פנימית של ישראל, שמורה מכל חטא ששם אין מגיע הפגם. מכל מקום ישנם עבירות יחידים חמורים מאד, שבכוחם לחדור ולקעקע אף בנקודה פנימית זו, שורש היהדות של ישראל. ואין כאן המקום להאריך בביאור ד"ק. – ובכפירה בהשי"ת ובכל היהדות, בודאי נפגמת זו הנקודה, וחודר הרקב פנימה לעצם שורש לשד חיות הישראלי הפועם בלב.

ואת זאת חשים אנו בדורותינו שמתגברים הרבה כופרים בישראל, כידוע שלאחר השואה היתה נפילה גדולה באמונה, והרבה מישראל כפרו באלקים חיים, מחמת שאלות קשות שניקרו במוחם. היכן היה האלקים כאשר נשחטו כצאן לטבח מליוני יהודים ותינוקות של בית רבן קדושים וטהורים שלא טעמו טעם חטא, וכהנה קושיות רבות באמונה, עד שנפלו מן הדת ונעשו כופרים גמורים רח"ל. – והגם שמצינו במדרשי רז"ל, גם בעת החורבן שהיו שאלות שכאלו על דם ישראל שנשפך כמים, שלא ידעו היכן גבורותיו ונוראותיו יתברך. אבל לא באו מחמת שאלות אלו עד כפירה גמורה ופריקת כל עול היהדות חלילה. ובדורנו עדים אנו, להתגברות הנסיונות באמונת אומן, שצריך להחזיק בעוז בעצם יסוד האמונה בהשי"ת ובתורתו.

ואמיתת האמונה אינה מן הקלות כלל, כי היא עבודה קשה בתוככי לב ונפש האדם. – אף כי שורשה ויסודה הפשוט של האמונה בבורא עולם, פשוטה היא בתכלית, כאשר האריך בזה בחובת הלבבות ועוד ספרים. שאף הגוי החכם אם רק יתן דעתו בעולמו, כיצד קמה וגם ניצבה בריאה נפלאה שכזו, במיליוני מיליוני פריטים

המתואמים ומדויקים להפליא, בודאי יגיע למסקנה הבסיסית הפשוטה, שיש בורא לעולם. וכיום כמעט כל האומות מאמינים שיש בורא לזה העולם.

אבל האמונה השלימה בהשגחתו יתברך תמיד, והנהגתו בכל פרט ופרט ולכל יחיד ויחיד, בזה אין הם מאמינים. – כאשר מפורש הדבר בפסוקי ההלל (ספר תהילים קיג, ד-ו): "רם על כל גוים ה', על השמים כבודו". כלומר, הגויים אומרים, שהשי"ת רם ונישא מאוד על השמים כבודו, ואין מתאים לפי כבודו הרם להיטפל בהנהגת עולם השפל הזה והבליו, והניח לטבע להתנהג מעצמו בעולם. – אבל ישראל קדושים אומרים: "מי כה' אלקינו המגביהי לשבת. – אך יחד עם זאת – המשפילי לראות בשמים ובארץ". ואדרבה זהו כבודו שמשפיל עצמו לראות ומשגיח בכל דבר, עד הדברים הנמוכים והקטנים ביותר, והוא בעצמו מנהיג ומשגיח בכל תנועה שבעולם.

וזהו העיקר הראשון באמונתם של ישראל מאמינים בני מאמינים: "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים".

ועל הדרך שחידש וגילה רבינו הבעש"ט הק' זי"ע ביסודה של האמונה, שנחלקו בדבר בדורות שלפניו וכבר נמצא בקדמונים, אם השגחת השי"ת באה בפרטות גם כל עשב צומח, ועל כל חיה ובהמה, והאריכו בחקירותיהם הרבה. והבעל שם טוב גילה האמת בעולם, שאין שום קיום ושום תנועה בכל צרצור קטן, שלא מושגח ומושפע מחיות אין סוף ברוך הוא כל העת ממש. שהוא מחיה ומהוה בכל רגע ורגע, כל הנבראים וכל הנמצאים בעולם, אף הדומם יש בו ניצוץ חיות אלקי, שמקבל חיות הישרדותו ממנו ית' בכל עת. והוא לימד דעת לישראל, שאפילו חתיכת קש הנופלת על הארץ, אף היא נעשית בהשגחה נפלאה ומדוקדקת. ואין עוד מלבדו בעולם כלל, אפס זולתו.

ד

יישוב הקושיות, ביסוד מעמד האמונה של ישראל בהר סיני

ויסוד זו האמונה השורשית, אין היא מן הקלות לכל אדם תמיד, כי לפעמים ישנם זמנים קשים שעוברים על האדם ייסורים קשים ומרים עד מאוד, שמרוב כאבו וסבלו מתעוררים לפעמים קושיות בהנהגת השי"ת והשגחתו, ויש מצבים שמתערערים יסודות האמונה הפשוטה באלקי עולם, ונכנס בלב ספקות באמונה רח"ל. כאשר הבאנו הדוגמא משנים שלאחר השואה.

ולפיכך בא מעמד האמונה הגדולה של ישראל הר סיני, גם בצורת חשכות, בחושך ענן וערפל. הנני בא אליך בעב הענן. בעתותי חושך כפול ומכופל. כי להשרשת האמונה לא די רק בזמני גדלות כאשר הכל מאיר וזורח, ורואים הכל בהתגלות נפלאה, כי המאמין באמת ודבוק באמונתו בכל לב, אין אמונתו תלויה בדבד או במצב מסוים. כי אף בעתותי חושך קשה תמיד לא יפסיד אמונתו. ולכן התייסדה זו האמונה גם מתוך חושך ועב הענן.

וכן כפיית ההר כגיגית, נצרכה גם למעמד האמונה שבסיני, לא רק לתורה. שכשם ביארנו בעיו"ט בזה, שקיומה של תורה תלוי בזמנים הקשים ובעמידת איתן בנסיונות החיים. כן הוא ממש, בענין האמונה, שעיקר מבחן חיזוק האדם באמונתו, היא בזמנים קשים, כשההר כפוי על ראשו כגיגית. לפיכך נצרכו ישראל לקבל אמונתם בסיני, מתוך כפייה. להחדיר ולנטוע בתוכם, כוחות עצומים של אמונה והתחזקות בביטחון גם בזמנים קשים.

כאשר שמעתי מצדיקים בדור שלאחר השואה, שהעידו על עצמם, שעם כל מה שעברו בשבעה מדורי גיהנם הנורא שהיה שם באושוויץ ובירקאנו ושאר מחנות המוות, לא עלתה מעולם בליבם שום הרהור בעלמא של קושיא על הנהגת השי"ת, למה עשה ה' ככה. – וכלשון הפייט באקדמות: "עליה רמזי דין הוא, ברם באמתנותא. שברנא ליה בשביין, תקוף הימנותא".

ומהאי טעמא תיקן כ"ק אאמו"ר זצלה"ה לומר בחג השבועות ברוב עם הדרת מלך, הי"ג אני מאמין, להשריש יסודות עיקרי האמונה בלב ישראל ביום הנורא הזה, שהוא חג האמונה של ישראל כאמור.

וכן הביא הרמב"ם ז"ל באיגרת תימן שמי שאין בו אמונה, בידוע שלא עמדו רגליו על הר סיני. ומבואר מאוד בנתיב דרכנו, כי זה היה יסוד מעמד האמונה של כלל ישראל. וז"ל שם בתוה"ד: "והודיענו, שכל מי שעמד על הר סיני, שהם מאמינים בנבואות משה רבינו, בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם. שכן אמר הקב"ה יתברך (שמות יט, ט) 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם'. לפיכך יש לדעת שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא, שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו ז"ל על כל המסתפק בנבואה לא עמדו אבותיו על הר סיני. המקום יצילנו ויצילכם מן הספק, וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול. לפיכך אחינו כל ישראל הנפוצים בקצוות הארץ חייבים אתם לחזק קצתכם לקצתכם, ולאמץ ולזרז הגדולים לקטנים, והיחידים להמון. ותחברו אומתכם על דבר אמת שלא ישתנה ולא יופר, ולהרים קולכם באמונה שלא תפול לעולם ולא תשחת" עכ"ל.

וכבר גילה הרה"ק מרופשיץ זצוקללה"ה ברוח קדשו, שלעתיד לבוא יתגלה שכל מה שנראה כיום רעה וצרה לישראל, הוא הכל רחמים וחסדים וטובה לאדם. לא רק כבחינת "גם זו לטובה", או "כל דעביד רחמנא לטב עביד", שיביא לעתיד לטובה, והוא מכשיר ומכין הטובה, אלא הוא בעצמו עצם הטוב במהותו. אלא שעתה בחשכת הגלות הוא נסתר ובעב הענן הוא נראה כייסורים וכדינים קשים, אבל באמת טובה גדולה היא לאדם.

וכדוגמת הפרופסור המבצע ניתוח לחולה רח"ל, שבודאי לא יאמר שום אדם, שזה הפרופסור אכזר הוא, כאשר מחתך בבשר החי. כי זו טובתו של החולה כעת, ולפעמים הצלת חייו תלויה ועומדת בהצלחת ניתוח זה.

או כדוגמת האם המייסרת את בנה על שמונע עצמו מלאכול, ומכה התינוק שיגמור ארוחתו. שאף כי התינוק מתייסר ומעונה ובוכה על שמריעים לו, הרי באמת זו טובתו הגדולה. ומעשה העם נובע מרחמנות גדולה מאוד ואהבתה העצומה לבנה, שדואגת לקיומו מזונו וחיותו עלי אדמות.

ככה ממש יתגלה לעתיד שכל הקורות אותנו הכל טובות ורחמים גדולים על ישראל, ורק שבחשכת הגלות נראה לפעמים כמו דינים קשים חלילה, וגזירות וייסורים. ובזאת צריכים אנו לשאוב ביום הזה הרבה כוחות אמונה שמתחדשת מדי שנה בשנה בזה החג, שעם התחדשות מעמד הר סיני, מתחדש גם מעמד האמונה של ישראל, להתחזק בכל ימות השנה הבעל"ט באמונה שלימה ותמימה באלקים חיים ובתורתו הקדושה בכל פרט וענין שבאמונה זו.

ויהי רצון שנזכה מהרה להתגלות אורו של משיח, כאשר יכירו ויידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך, ותתבער מן העולם כל רוח הכפירה הנוראה. בהתגלות תורתו של מלך המשיח בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.